

WWW.UNIBG.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Л. Вукотановић Грчица

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН

УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

У СРБИЈИ

Бр. 7.

У БЕОГРАДУ 1. ДЕЦЕМБРА 1897.

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАРИЈА СВЕТОЗАРА НИКОЛИЋА, ОБИЛИЋЕВ ВЕНАЦ БР. 2.

1897.

РАСПИС НАГРАДА.

„Матица Српска“ расписује из задужбине *Јована Остојића и жене му Терезије рођ Зокуове* за годину 1898. награду од 68 дуката, који су преостали од расписане награде за засебне расправе „О појединим струкама књижевнога рада Павла Ј. Шафарика у колико се тиче нас Срба“ — за дело „*О српском сликарству*“, с роком до 31. децембра 1898.

Уз ту награду од 68 дуката долази још добровољан прилог од 50 фор., који је др. Владимир Николић, адвокат у Земуну, на ту сврху обећао.

А за расправе за „Летопис“ расписује ове награде:

1., 100 дуката за расправе или монографије из историје Срба у Угарској, с роком до 31. децембра 1898.

Награда је за сваку такву расправу или монографију 10 до 100 дуката према вредности и величини дела.

Уједно се напомиње, да су из ове задужбине с роком до 31. децембра 1898. расписане ове награде:

1., „Живот и рад Саве Текелије“, — награда 50 дуката.

2., „Историја српске књижевности за школу“, — награда 100 дуката.

3., „Опширна историја и етнографија о Буњевцима,“ — награда 200 дуката. Рок 31. децембра 1898.

4., „Историја српске православне цркве у Угарској“, — награда 100 дуката.

Рукописе на расписане награде не могу писци шаљати под својим именом, него ваља да их означе натписом или знаком. Име, презиме, карактер и место, где писац станује, ваља написати у особитом писму, писмо запечатити и обележити са оним истим натписом или знаком, који је с поља на самом рукопису.

Рукописи не враћају се.

Награда се издаје тек онда, кад писац поднесе дело штампано, осим ако с „Матицом“ о томе што друго не уговори.

Писац је дужан од свога награђеног дела, кад изађе из штампе, уступити „Матици“ 25 комада.

Награђене расправе штампају се најпре у „Летопису“ а после остаје право и писцу и „Матици“ да их могу прештампати посебице.

Из главне скупштине „Матице Српске,“ у Новом Саду 23. октобра (4. новем.) 1897.

Председник „Матице Српске“:

А. Хаџић с. р.

секретар.

Др. Милан Савић с. р.

БРАНИЧ

ЛИСТ ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ГОДИНА IV.

БЕОГРАД I. ДЕЦЕМБРА 1897.

БРОЈ 7.

О СУВЕРЕНОСТИ

УВОДНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ДРЖАВНОГ ПРАВА

Слободана Јовановића

вагредног професора Велике Школе.

Господо,

Ниједно питање у науци о држави није може бити у тој мери спорно као питање о суверености, питање о природи државне власти, о њеним границама, о њеној основи. Оно је спорно управ толико да би се могло мислити да му је суђено остати увек отворено. Треба ли додати да му главна привлачност баш од туда долази? Баш за то што је то питање важило за нерешиво, најбољи умови покушавали су да му нађу решења, и то нису били увек само правници, него такође философи, моралисти, чак и прости књижевници. Резултати до којих су они дошли не морају бити увек тачни, али не могу да не буду занимљиви. По потреби, то ми може послужити као извињење што ћу, с вашим допуштењем, ово предавање да посветим једном питању које је коментарисано тако богато, и на тако оригинални начин.

Ако се питање о суверености једнако расправља, то још не значи да оно вечито на истој тачци остаје. У најмању руку мења се гледиште са кога се оно испитује. Античку философију, како изгледа, занимало је највише то, коме суверену власт ваља поверити, једном човеку, једној класи, или већини, или може бити философима, паметним људима ... И сувише су добро позната она на дугачко изведена упоређења код Платона,¹⁾ Аристотела, Цицерона, између мо-

нархије, аристократије и демократије, — и при којима се тако савесно набрајају и добре и рђаве стране свију тих облика државне управе, да нам је немогуће не изгубити одушевљење ма за који од њих искључиво, у исто време кад осећамо да постајемо према свима толерантнији. Али све резонување тих старих философа врзе се око тога, како вршење државне власти ваља организовати. Она сама, узета за себе, не испитује се. Она се редовно изједначаје с владом. Вредност појединачним облицима државне управе одређује се искључиво са гледишта практичног. Политичка проматрања преовлађују над чисто правним. Истина међу тим политичким проматрањима има их таквих која и данас још изгледају исто онако тачна, као првог дана кад су била учињена.

У Средњем Веку идеја суверености помрчала је. То треба објашњавати тиме што се тада престао о самој држави имати један одређен појам. Супарништво између духовне и световне власти, тежње да се по римском обрасцу образује једна васељенска монархија, најзад цео феудални систем по коме се државни живот изводио из приватно-правних одношаја, — све је то допринело да се у Средњем Веку карактерне црте државе нису ни онолико могле имати у виду колико у Старом Веку код Грка и код Римљана. Интересантно је да су се за време те помућене епохе самој тој речи сувереност давала два значења, од којих ни једно не стоји у вези са њеним данашњим. С једне стране, у недостатку јаке средишње власти, као суверена сматрала се свака власт која је у последњој надлежности решавала, и против чијих одлука није могло бити жалбе: највиши судови називали су се тако сувереним. С друге пак стране, сувереност, у смислу највише власти, није се разликовала од господарства света, — *imperium mundi*, — и суверенска титула признавала се с тога једино римско-немачким царевима, који

¹⁾ Деоба држава на монархијске, аристократске и демократске била је позната старима још пре Платона. Већ Пиндар, у једној својој оди, разликује владу једног тиранина, народне заједнице и мудрих људи. За тим Херодот, Тукидид, па и Сократ, на свој начин. В. W. Roscher, Politik, Einleitung §. 1.

су тада били носници мисли о једном васељенском царству.¹⁾

Тек излазећи из Средњег Века, ми присуствујемо формирању идеје суверености. На првом месту оно је било изазвано стварањем тако званих народних држава. Било је природно да и идеје о држави и о њеној власти постану чистије, чим су се у стварном животу јавили примери солидније државне организације. Од тада суверенски карактер признаје се искључиво државној власти, и упоредо с тим суверенску титулу присвајају себи сви владоци поле независнији. Али у то доба не расправља се више, као у античком свету, само то, коме суверена власт има да припадне, него се расправља још, — и поглавито, — шта је то суверена власт, пречишћује се појам суверености, израђује се њена дефиниција. Сва радња у томе правцу крунисана је познатим Боденовим списом *De Republica*. Теорија која је ту о суверености изнета служи и данас као полазна тачка свима покушајима да се тај појам ближе одреди.²⁾

У XVIII. веку сувереност се узима с једног новог гледишта. Проблем пред којим се тада налази политичка философија, то је наћи сувереној власти правну основу. Држава се позива да објасни одакле изводи своје право принуђења над појединцима. Све теорије тога времена баве се на првом месту постањем друштва, које се онда није још разликовало од државе. У историјском пореклу друштва мислило се открити морално оправдање друштвеног ауторитета. Држало се да држава право своје власти не може изводити ни из чега другог, већ из оног акта којим је установљена. Али, као да је било немогуће заћи толико у испитивање самих основа државне власти, а да ова не буде заљуљана. Међу толиким узроцима француске револуције налази се, не баш на последњем месту, и аналитичка школа Русовљева, која је била увукла у дискусију и само право државне власти на постојање.

Иначе, мало је вероватно да се теоријом о друштвеном уговору, која нам је иза те школе остала, одиста успело објаснити шта државној власти ваља да служи као правна основа. Јер ето где француска либерална школа, још и пре револуције, а нарочито после ње, почиње просто да пориче идеју суверености. Невидећи начина

да у теорији измири суверену власт и лична права, она мање више отворено закључује да ниједној власти не треба у пракци оставити суверени карактер. Зар би такав један покрет био могућан, да је била довољно сигурна она правна основа која је државној власти била дана теоријом о друштвеном уговору.¹⁾

То су главни моменти у историјском развоју идеје суверености. Моја је намера да резумирам закључке који се проматрањем тог развоја могу добити. При томе отклањам сасвим питање, како вршење суверене власти ваља организовати, коме, другим речима, ваља дати владу. Ово питање није таке природе да би се могло начелно решити. Његово решење зависи од ступња културе даног народа, од његове историјске прошлости, и од других ситнијих узрока. И пошто су ту разлози опортунизма претежнији него икоји други, то је најбоље то питање оставити политичким наукама. Ја ћу дакле узети суверену власт независно од органа којима је у пракци представљена, узећу је онаку кака је она сама по себи. Узета ако, она се не мења у разним облицима владе; остаје иста у једној аутократској држави, као и у којој републици. Што се тиче начина на који је ваља испитивати, мени се чини да је најлогичније држати се оног реда, којим је, тако рећи, сама историја ишла. Пре свега треба описати суверену власт, утврдити њену дефиницију. После тога имала би да се продискутује њена правна основа. Тек кад се све то расправи моћи ће се видети колико је тачна либерална теза да суверену власт ваља уништити.

I.

Суверену власт, Господе, Боден дефинише као највишу власт у држави. Из тога што је највиша, он изводи да она мора бити још и трајна, властита, законима неvezана.²⁾ Очеvidно је да је од та три карактерна знака само овај последњи у природи суверене власти. Кад каже да она треба да буде трајна и властита Боден не мисли ништа друго до то, да се њен вршилац не може сматрати као прави суверен, ако му она не припада на цео живот, и ако је не држи по каком *ius proptium*. Та два карактерна знака не односе се дакле на саму власт него на њеног вршиоца; помоћу њих се не одређује

1) Bluntschli, Allgemeine Staatslehre, Књига VII. Глава I. H. Schulze, Lehrbuch des deutschen Staatsrechts, Књига I. Глава II. §. 16.

2) Dr. E. Hancke, Bodin, eine Studie über den Begriff der Souverainetät. Einleitung.

Dr. H. Rehm, Geschichte der Staatswissenschaft, Књига IV. §§. 45. 46. 48.

1) Henry Michel, Idée de l'Etat

Emile Faguet, Politiques et Moralistes du dix-neuvième siècle, студије о представницима либералне школе у овоме веку, Венијаману Констану, Роаје - Колару, Гизоу.

2) Hancke, op. cit. §§. 1. 3. 4.

шта је сувереност; они служе једино за распознавање суверена у даном случају. Што ти знаци представљају, то су услови сувереног права, а ако су ипак нашли места у Боденовој дефиницији суверене власти, то је дошло отуда што се овоме стално дешава, да сувереност меша са сувереном¹⁾

Као једина карактеристика суверене власти остаје то, да је невезана законима, другим речима, да је неограничена, апсолутна. Све друге одлике које с времена на време хоће да јој се у правној теорији додаду, у ствари нису никакве нове одлике; оне се све изводе из те једне основне. И на пр. наводи се да је она неодговорна, да је недељива, да обухвата све државно земљиште и све државне поданике, и каже се још, да се сувереност састоји у правној моћи највише државне власти да сама себи надлежност одреди, или у томе што се највише државна власт само сама собом може обвезати.²⁾ Све је то другим речима изражена иста мисао да је суверена власт по својој природи неограничена. Неодговорна је суверена власт већ самим тим што је неограничена; она не би могла ни пред којом другом влашћу одговарати, а да у исто време од ње не зависи, а зависна неограниченост то је *contradictio in adjecto*. Исто тако она би зависила од друге које власти, ако не би била власна сама себи надлежност одредити. Да се суверена власт само сама собом може обвезати, то значи да само сама себе може ограничити; самоограничење, пак, то је неограниченост, блаже изражена. Недељива је суверена власт за то, што две неограничене власти не могу бити; чим би биле две, оне би се узајамно ограничавале. Да она најзад не би била неограничена, ако се не би простирала над свим државним земљиштем и над свим државним поданицима излишно је зар доказивати, већ и за то што у таком случају не би била једна држава него две.

Ево сада у чему се састоји неограниченост суверене власти. Она стоји изнад свију других власти у држави. Шта више, ове постоје само у толико, у колико их ова у покрет стави. Начин њихова дејствовања такође им је од ње прописан. У кратко, све оне свој правни разлог из ње изводе. Али, важнија је она друга последица њене неограничености, коју је Боден назначио, на име да она, не само другим вла-

стима, него ни законима није ограничена. Суверена власт за цело не би важила за највишу, кад би јој радња била регулисана правилима која је друга која власт поставила; ова би онда била највиша. Али чим је њој самој остављено да формулише правила свога дејствовања, она не може њима бити везана, бар у томе смислу што од ње зависи докле ће их се држати. Она је у стању да их промени исто тако као што их је и донела. Пошто је сама извор законима, то је немогуће да не стоји изнад њих. Још је Помпоније рекао да нико својим властитим законима не може бити везан.¹⁾

На тај начин суверена власт искључује могућност сваке правне границе. Ипак за то, од Ренесанса још, њој се не престају изналазити ограничења сваке врсте. На првом месту људској власти хтеле су се открити границе у Божијој вољи. То је та тако добро позната теорија о божанском праву. По својој првој намени, она је имала да докаже, да власт на земљи нису установили људи, да је она створена од Бога непосредно, и да с тога владалац само Њему дугује рачун о њеној употреби. Али, ако је та теорија с једне стране учинила владоца независним од његових поданика, она га је с друге подвргла божијим законима. Изрека *Rex legibus solutus* односила се само на људске законе, на оне које је сам *Rex* створио; што се тиче божијих, који су долазили од једног још старијег ауторитета, он је био њима већ и за то везан, што је и сâм своју власт од тог ауторитета држао. Сви браниоци апсолутне монархије били су сугласни, да владалац, и ако може све, опет није свемоћан у томе степену, да би му било допуштено владати на супрот верском моралу, у коме се предпостављало да је божија воља била изражена.

Том ограничењу које је носиоцу државне власти била поставила сама апсолутистичка школа, одговарају *природна права*, којима је демократска школа мислила ограничити државну власт у њеној надлежности. Природна права то су била права за која се тврдило да извиру из саме природе човекове, да се човек тако рећи с њима рађа. Она су постојала пре друштва, била дакле старија и од саме државне власти која је тек с друштвом постала. Државна власт према томе могла је мењати само позитивне законе, јер су ови искључиво њој своје постање договали; природна пак права

¹⁾ Rhem, op. cit. §. 48.

²⁾ Bluntschli, op. cit. Књига VII. Глава I. и III. Holtzendorff, Deutsches Verfassungsrecht §. 3. (у његовој Encyclopädie der R.-wissenschaft).

v. Mohl, Encyclopädie der Staatswissenschaften §. 18. Jellinek, Lehre von den Staatenverbindungen, стр. 16—36.

¹⁾ Gareis, Allgemeines Staatsrecht §. 10.

Gumplovicz, Philosophisches Staatsrecht §. 5.

Sir Frederick Pollock, History of the Science of Politics IV. Westel Woodbury Willoughby, An Examination of the Nature of the State, Глава VII. и IX.

за њу су била неприкосновена, и у толико се она њима налазила ограничена.

Важно је утврдити прави карактер божијим законима и природним правима. Физички закони они нису, јер је њихово извршење остављено људској вољи, а не представљају ни позитивно право, јер, стојећи изнад државне власти, они не могу своју важност из њене санкције црпети. Једино што и једни и други могу бити, то су морална начела, изражена само у две различне формуле: овде у формули теолошкој, тамо у формули рационалистичкој.

Ствар није сада у томе, да ли појединци, који у даном тренутку врше суверену власт, треба да се обзиру и на морална начела. И сувише је очевидно да треба. Него, ствар је у томе, да ли је сама та власт њима у правном смислу ограничена. И онда има се приметити, да се једна власт никад не може ограничити чистим начелима, него само другом једном влашћу. Да би морална начела однета представљала једну законску уставу за државну власт, било би потребно, да постоје нарочити органи који би их тумачили. Но, од како је ова успела изаћи из постичњености према цркви, нико више не помишља озбиљно да подигне према државној власти другу једну са задатком да штити од ње морална начела. Од тренутка, кад та начела нису више нигде оличена, она су у стању обвезивати само још *in foro interno*. У осталоме, у њиховој је природи да им вршење само тако вреди, ако бива по слободном пристанку. Као што је један философ¹⁾ приметио: Морал не изискује толико да се извесни чин изврши, колико да се он од извесних побуда изврши. Извршење самога чина може се још *изнудити*, али што се тиче побуда, нема начина да се и оне изнуде. Моралне су обвезе, дакле, чисто унутрашње природе; оне само још једно самоограничење значе, и с тога правну неограниченост државне власти не само не искључују, него је у неку руку потврђују, у колико показују да су се тој власти могла наћи самоограничења без спољашње санкције, без принуђења у случају непокорности.

Друкчије су природе она ограничења за која се мисли да су јој јавним мњењем наметнута. Резонује се овако: Има свега два начина да се наредбама државне власти прибави покорност њених поданика. Један је употреба силе, други њихов слободан пристанак. Први је начин могућан само у изузетним случајима, јер је увек више оних којима се влада, него оних који владају. Али, ако је извршење

наредаба државне власти условљено слободним пристанком њених поданика, онда она није више свемоћна, онда је она ограничена вољом оних над којима се врши, или, ако се хоће, јавним мњењем, јер у њему њихова воља свога израза налази. О томе код Јума има једно врло карактеристично место: „Ништа“, каже он, „не изгледа чудније онима који с философског гледишта посматрају људске ствари, него то, како лако бива да мало њих многима управљају, и како људи са слепом покорношћу жртвују своје властите осећаје и страсти онима својих управљача. Ако будемо трагали каким је средством то чудо постигнуто, наћи ћемо да управљачи немају ни на шта друго да се ослоне осим на јавно мњење, пошто је сила навек на страни оних којима се управља. Влада се с тога само на јавном мњењу оснива, и то правило важи исто тако за владе највећма деспотске и највећма војничке, као и за оне које су најслободније и најпопуларније. Султан мисирски, или император римски може терати своје безазлене поданике као просту стоку, на супрот њиховим осећајима, али бар своје мамелуке или преторијанце, мора водити као људе, по њиховом мишљењу“.

За јавно мњење не може се тврдити као за морална начела, да није ништа више него чиста апстракција. Под јавним мњењем разуме се увек један скуп људи, често тако велики, да је слободно претпоставити, да се и физичка надмоћност на њиховој страни налази. Ипак да оно постане државној власти правном границом, има једна препрека. Људи који у једном даном тренутку чине јавно мњење, представљају само један случајни скуп. Између њих не постоје стални односи сурадње; једни за друге они људски и не знају. Свакојако ни један од њих није сигуран у напред, да ће га сви остали подржати, ако се власти успротиви. Самим тим што је импровизиран, њихов скуп, и кад располаже довољном физичком моћи, није је увек довољно свестан, а кад је није свестан, то је као и да је нема. Што јавном мњењу оскудева, то је да буде једно тело исто тако организовано као и сама државна власт; или бар да има своје признате органе. Одиста, кад се не зна ко је позван да јавно мњење изражава, двоуми се једнако које од толиких мишљења, која се јавности предају, ваља сматрати као оно већине. Врло често, тек кад једна група успе револуцијом да владу обори, може се поуздано констатовати да је она била тумач општих жеља. Из свега тога излази, да у најбољу руку, јавно мњење може само још једну врсту моралног притиска вршити на владу;

1) Green.

то међутим није довољно па да оно један законски фактор постане. Као што *sig Frederick Polock*¹⁾ наводи: И атинска скупштина била је обично под утицајем Перикла, а овај, — претпоставља се, — под утицајем Аспазије, тако да је у последњем резултату скупштина решавала оно што је једна жена хтела. Опет за то била би једна правна јерес признавати овој икаку законску моћ. Јер, између ње и скупштине навек је била та разлика, што скупштина није имала потребе никог да убеђује, па да јој воља као закон важи, док је Аспазија, да би својој вољи правне вредности прибавила, била принуђена склонити друге да је као своју приме. И онда дакле, кад би њена воља постала законом, то је било само у колико воља тих других, а не као њена. Међу тим и у најпотпунијој демократији, јавно мњење стоји према влади од прилике у оном односу у коме Аспазија према Атинској Скупштини. Влада није обвезана да за њиме иде; ако ипак по неки пут то чини, то је само у толико у колико се сама дала њиме импресионирати. И да је јавно мњење искључиво на једну чисто политичку улогу осуђено, види се још и по томе, што влада може с њиме доћи у сукоб, а да не изађе из граница законитости. Друго је Царство било обрето једном струјом јавног мњења због једне изгубљене битке, која у себи ничег незаконитог није садржавала. Најзад не би се могли набрајати непопуларни закони — на жалост, не баш тако ретки, — кад би државна власт одиста у јавном мњењу налазила на једну границу правне природе.²⁾

По томе је јасно да се сувереној власти не могу изнаћи правне границе. Све време од Ренесанса до Француске Револуције јесте једна дуга еволуција у државно-правним идејама, која је имала за резултат да ту истину обелодани. У томе погледу, Макиавели, Боден, Хобес, и ако сваки на свој начин, раде на истом послу. Макиавели је без сумње одлучније него ико други покушао да истргне државу испод турства цркве. Он је био поставио начело, да држава не треба да служи као средство за остварење оних моралних идеала, које је црква представљала. Проглашена тако за свој властити циљ, држава је била потпуно овлашћена ићи искључиво за оним што је за њу било

корисно. И тако се догодило да се „државни разлог“ у један пут уздигао изнад мотива савести. Улога Боденова састојала се у томе да споља еманциповану државну власт учини изнутра апсолутном. Из хаоса власти, који је наслеђен од Средњег Века, Боден је хтео да издвоји једну највишу, једну суверену, која би све остале под себе довела. која би била власт над властима. На тај начин он је суверену власт ослободио оних граница на које би она код других власти могла наилазити. И најзад дошао је Хобес да је ослободи и тих граница које су за њу у законима имале да постоје. И он је то учинио тиме што је утврдио да закон везује свакога осим законодавца, осим онога, дакле, који је властан да га промени. Та велика школа ауторитета, као свака школа у осталоме, имала је и својих застрашености. Она је била изједначила највишу државну власт с њеним вршиоцем. Она је резоновала као да ономе ко врши ту власт припада и нека врста приватног права на њу. Она је била свршила тиме да једног човека стави више целе државе, тако да је Лудвиг XIV. остао сасвим у логици њених идеја кад је рекао: Држава то сам ја. Али доста је одузети сувереној власти, коју је она дефинисала, сваки лични карактер, па да се види да се и данас још о њој мисли онако како је та школа учила.

(Наставиће се)

Премештање чиновника по потреби државне службе.*)

По закону о чиновницима грађанског реда, премештање чиновника у друго место без молбе и унапређења, потиче из два основа: или је казна; или је последица потребе државне службе, разлог у више прилика употребљен из неоправданих побуда, осем случаја сродства између чиновника једног надлежства.

Против премештаја првог реда као дисциплинарне мере, нема се начелно шта. Ова се казна не може изрећи пре, док се чиновник не саслуша, а изриче се само у предвиђеним случајима кад је доиста доказана кривица. Има се дакле ипак неке гаранције, да премештање

1) Op. cit. IV.

2) W. W. Willoughby, op. cit. Глава III. и XI.
H. Sidgwick, Elements of Politics. Глава XXXI.
A. V. Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution. Део I. Глава I.
A. Esmein, Elements de droit constitutionnel. Део први. Одељак I. Глава II.

*) Обраћамо пажњу наших поштованих читалаца на ову расправу г. Ал. С. Јовановића, судије Касац. Суда. Чланак је од актуалног значаја и заслужује тим већу пажњу, што му је писац у нашој правничкој књижевности опште признат. Расправа је ова узета из објављеног дела г. Јовановићевог „Руковет“ — збирка административних расправа, које дело ми најтоплије препоручујемо.

не бива без узрока и на неоправданом основу; а осем тога оно не стаје ни издатака државну касу, јер се чиновник сели о свом трошку.

На против *премештање по потреби државне службе*, појава је неограниченог располагања чиновничким положајима. Има извора у §. 25. закона о чиновницима грађанског реда, који даје државној власти безусловно право, да сама оцењује државну потребу и изводи премештаје како и кад нађе за нужно. Кад би овако премештени чиновник запитао на дотичном месту за узрок премештаја, одговара му се у више прилика, да је тако захтевала потреба службе; дакле разлогом, који би био мање сумњив да је јаснији и опредељенији. Пошто кривица чиновника није јавно ничим доказана, сеоба у овом случају пада на терет државне касе.

То неограничено право државне власти у располагању премештајима чиновника, много пута измеће се у самовољу на штету чиновничких права и њихова интереса. Ово бива од неких година редовно о свакој промени министара; као и онда кад радња чиновника, и ако је сасвим законита и поштена, дође у сукоб са интересима онога, ко може да му науди у државној служби, као: непосредне старешине, њихови сродници, пријатељи итд.

Опстанак чиновника у служби зависи од правилног вршења дужности. Са државо-правног гледишта, као органи државне управе, они су позвани, да ову управу помажу у остварењу њених цели и намера. Ако своју задаћу не врше тачно по законим прописима или нарочито повлађују да се закони газе и нападају, држава је у праву да то спречи употребом казне, која се у блажијим околностима може свести и на премештај чиновника; само мора ова казна имати оправданог основа у општем интересу државне службе, а не у личним узроцима. У свим приликама чиновничких премештаја, државна управа треба дакле да је у стању, да оправда употребу указа о премештају, *фактима*, која не остављају места сумњи да је овај корак нагао или у основу неправилан.

Непокретност у звању, као један од услова за појам независности у правилном вршењу државне службе, чини да јавни радник приступа послу са поверењем, а извршује га правилно по закону; јер је убеђен, да у закљону од неоправданих мера не може бити премештен или уклоњен, док се његова кривица или погрешка не докажу законим путем. На против, привременост службе, прави од чиновника зависну креатуру у моралном и материјалном смислу; и баца га на странпутицу живота, на којој се мора постарати у првом реду за оп-

станак своје породице, која лако сутра може бити на улици.

Користи од независног и самосталног рада у служби, од неизмерних су последица по државни интерес. Пошто је право основа друштвеном поретку и унапређивању општих цели, до жељених резултата може се доћи само тако, ако је оно на свима странама чист израз правде и законитости земаљске; *дакле дотични органи, острањени од сваког приватног утицаја, треба да врше своје послове строго по закону без бојазни и резерве.*

О самосталној радњи административних чиновника, мора се говорити са извесним ограничењем. По природи службе, они су дужни да тачно извршују све наредбе претпостављене власти; али по закону имају права на претходну писмену ограду у случајима где нађу да се наредбом вређа закон. После ограде поновљена наредба мора се безусловно да изврши, и тада пада једино на наредбодавца и кривична и грађанска одговорност за нанесену неправду. Чиновник, који оклева са извршењем наредба у опште, или одрече послушност поновљеној писменој наредби, вређа правила субординације и обуставља правилно вршење послова; и зато може бити кажњен и премештајем у друго место, у колико не заслужије већу казну. Ми дакле говоримо само о злоупотреби права надзора над радом дотичног чиновника, а никако о његовој правилној примени.

О положају наших судија, ваља говорити са већим респектом. Њихова независност у званичним пословима има историјску основу. Већ под Душаном добија законску формулу начело о судијској самосталности. Двема одредбама његова законика, беху упућене судије да суде и врше правду само по закону, без обзира на царске наредбе, писане по срџби, љубави и милости „ако оне разарају законик“, т. ј. ако су противне закону.

То начело о заштити судијиног мњења, понавља се кроз векове у нашем државном животу у многим писаним правним споменицима, све до данашњег закона о судијама. Од времена, кад је државни разлог за наших дана ограничио судску независност, и понова ставио судије под регулу обичних чиновника (у питањима премештаја, пензионисања и отпуштања из службе на основу §. 76. закона о чиновницима грађанског реда), била би бесмислица говорити о *правди по судовима*, ако се не би поступало највећом смотреношћу у оцени судијских кривица и њихових обичних погрешака. Судије су свештеници у храму Правде. Њихова је пресуда израз савесне оцене дела *само по*

законим прописима; и зато радња судија увек мора бити независна од административних упулива и назора политичке природе. Д-р. Л. Адлер¹⁾ овако лепо карактерише судијски положај у држави: „Партије долазе и пролазе. Влада једне политичке партије, која је данас на управи, може сутра, ослабити или и оступити. Судска столица међу тим остаје и мора се чврсто одржавати у свакој ери. То није трибина за народне беседнике; није место за изјаву народних жеља преко овлашћених повереника; није седиште какве у својим циљевима променљиве силе. Она јесте и мора остати постојани стожер истине и правде; једно неутрално, од свију политичких партија и друштвених редова подједнако поштовано земљиште, на коме налазе заштите и обране притешњено, право и угрожена лична слобода грађана, а неправда и насиље бивају обелодањене; једно земљиште — где равномерно постижу стварног успеха ред и слобода, те две важне и у свакој уређеној држави нераздвојне чињенице“. У практичној оцени, на мерику државне политике, може бити осумњичена судска пресуда само по јасним доказима о несавесности или пристрасности. Судије одговарају и за нехатну кривицу. У колико је по нашим законима њихова одговорност строжија од обичне чиновничке одговорности, у толико треба да су веће и јаче гаранције за њихову савесност и самосталност у званичном раду. Крајња средства, међу која долази и премештај, могу бити умесна тек пошто су исцрпене све друге блаже дисциплинске мере по актима, којима је несумњиво доказана кривица или неподобност судије као чиновника за вршење повереног задатка.

Поштовањем независности у примени закона, не поричемо право надзорне власти на контролсање судијских поступака, у питањима државног опстанка. Многа од њих не расправљају се редовним парничним путем на примени позитивних закона него обично процесом ванредних околности, некад целисходношћу, некад и силом. Политички основни преображаји н. пр. промена устава, обично доносе личну измену судства, појаву која се не може спорити са гледишта државног права; али и о свакој таквој мени највиша власт треба да заложу своју снагу за одржање земаљске правде као основе поретка, стварним гаранцијама — потпуном независношћу у моралном и материјалном смислу. На против у обичним променама влада, отпуштање нижих и пензионисање или уклањање виших судија у интересу државне службе без доказа о кривици,

више пута може навући сумњу, да потиче из личног нерасположења или партијске нетрпљивости, а не из праве потребе. То треба избегавати-

На ова питања о заштити чиновника и судија скрећемо пажњу нашег законодавства не само у интересу чиновничке самосталности, него и у интересу државне касе. Годинама улазе у наше државне буџете големе суме одређене на селидбене трошкове чиновника. Пре данашњег закона о чиновницима грађанског реда, крајности и злоупотребе у размештају чиновника, умераване су и спречаване строгим опоменама са највишег места. Актом књажевске канцеларије од 25. Маја 1855. ВБр. 561. упућена су сва тадашња попечитељства, да савесно оцењују потребу указа о премештају чиновника у интересу државне службе „*како се не би управителствена каса излишно оптерећивала, нити опет чиновницима подобним премештањем тегабе причињавале, без праве нужде и потребе управителствене службе*“.

Наше је мњење, да се злоупотребе у овом погледу могу да отклоне једино званичним констатованњем узрока који изазивљу премештај, било као истинску државну потребу, било као нужну меру казне. Тако би се тек несумњиво доказало, да је овај корак управне власти основан на закону, а не на неправди и самовољи. Осем тога потребу премештаја, кад је последица заслужене казне, треба строго ограничити на случајеве дисциплинских кривица предвиђене законом; а за веће кривице криминалне природе треба чиновника предавати на суђење надлежном суду, без поштеде.

Алекса С. Јовановић.

СУКОБ ЗАКОНА

У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ

од

Живојина М. Перића
судије у оставци.

ГЛАВА I.

Општи појмови.

§. I.

Подела права и дефиниција међународнога приватног права.

1. Са гледишта односа које регулише, право је или *јавно* или *приватно*.

Јавно право има за предмет да утврди начела која владају у односима између државе, као целине, с једне и грађана, као чланова те

1) Die Pflichten und Rechte der Geschworenen Oesterreichs.

целине, с друге стране. *Jus quod ad statum rei publicae spectat*, вели римско право. У јавно право спадају: уставно право, административно и кривично право са својим поступком.

Приватно право уређује односе између појединих чланова државе. Римско право даје за ово оваку дефиницију: *Jus quod ad singulorum utilitatem pertinet*. Овде долази: грађанско право са поступком и трговачко право са својим поступком, у колико се овај разликује од грађанскога судског поступка.

2. Исту поделу налазимо и у међународном праву.

Оно је *јавно*, ако се тиче принципа које државе, као одвојене и независне целине, треба да поштују у својим узајамним односима.

Оно је *приватно* када се бави принципима који се имају применити у случају да приватно право једне државе дође у сукоб са приватним правом неке друге државе.¹⁾

3. Ми мислимо да је ова дефиниција најтачнија, јер она обухвата све случајеве у којима међународно право може да добије своју примену.

Неки дефинишу ово право овако: оно уређује односе између поданика разних држава.²⁾ Ова дефиниција не може се усвојити, јер она изоставља случајеве, доста честе, у којима се мора прибећи међународном приватном праву, ма да није у питању никакав сукоб интереса поданика разних држава. Да то потврдимо, узмимо овај пример. Један српски поданик умре у Аустро-Угарској, где је имао имања, оставивши, као своје наследнике, једино српске држављане. Овде искреава питање: по којим законима, српским или аустријским, има да се расправи заоставштина, коју је умрли оставио у Аустрији. Имамо, дакле, један случај из међународнога приватног права, и ако су у питању интереси грађана једне исте државе. Истина, случаји сукоба између појединаца разних држава најчешћи су у међународним односима, али, као што мало час видесмо, они нису и једини, па с тога дефиниција која само на њих циља не може ни бити тачна.

André Weiss у свом одличном делу: *Précis de droit international privé* (Introduction p. XXXIII), одбацујући ову исту дефиницију даје једну другу. „Међународно приватно право, вели он, јесте скуп правила, која се морају применити у случају *сукоба између два су-*

веренитета, а поводом каквога приватног права“. Ова одредба, изгледа не карактерише тачно конфликт из области интернационалнога приватног права, а ево у чему. Weiss узима као изузетно правило, да у сваком сукобу приватних права има и сукоба два или више суверенитета. Међутим, ово не стоји. Истина, има случајева, где је колизија приватних закона разних држава у исто време и колизија суверенитета, али ово не мора увек бити и, шта више, ти су случаји баш изузетни. Ми ћемо доцније видети да се примена закона, званих *личних*, допушта и на земљишту стране државе, а из разлога што они не доводе ни мало у питање суверенитет њен. И тек онда, ако би страни приватни закон био атак на суверенитет земље у којој се његово извршење тражи, неће се допустити његова превага над локалним законом. Из овога излази, да баш у великој већини сукоби у међународном приватном праву искључују идеју сукоба суверенитета. Управо, кад би било противно, кад би у сваком таквом сукобу било и сукоба у суверенитету, међународно право имало би врло мало значаја, пошто ни једна држава не би тада дозвољавала, а из разлога да свој суверенитет не компромитује, извршење туђих закона на својој територији. Ово гледиште усвојио је и Weiss у својој теорији о сукобу закона, и, како се нама чини, тиме је дошао у контрадикцију са самим собом.¹⁾

4. Израз међународно право није, бар у данашње време, сасвим згодан. Право ово претпоставља саобраћај од државе држави. Истина, већином, држава и народ су два синонимна израза, т. ј. већином државу састављају људи, који припадају једној истој нацији. Али, то није свуда тако. Има држава које су далеко од тога да представљају јединство са гледишта народности. Таква је, на пример, Аустро Угарска. Тако исто наилазимо на државе које нису, у своје границе, обухватиле све претставнике свога народа. Краљевина Србија садржи у себи само мали део српскога племена, а остало је распарчано међу друге државе. Из овога излази, да, казати однос између две државе не значи увек и однос између два народа. Ако се за односе између Француске и Шпаније може казати да су, у исто време, и односи између две разне државе и два разна народа, не може се толико рећи за Србију и Аустро-Угарску, пошто је велики број становника ове последње државе исте народности које и становници Србије. Може бити, да се мислило и мисли овде на народе, као на групу људи, који спадају

¹⁾ В. Foelix, *Traité du droit international privé*, t. I. p. 2. et 3. (troisième édition — par Demangeat).

²⁾ Baudry Lacantinerie, *Précis de droit civil*, t. I. p. 4

¹⁾ Weiss, *op. cit.*, p. 512, 513.

у једну исту државу, без обзира на то, да ли су они истога порекла.

Правилнији би, дакле, био израз *међународно приватно право*, али пошто је онај други свуда усвојен и добио право грађанства, то ћемо га и задржати.

5. Аутори су сагласни, која права спадају у међународно јавно, а која у међународно приватно право. Несугласица постоји само за кривично право са његовим поступком. Несугласица ова постоји и кад се тиче права једне исте државе. Ми је мало час намерно нисмо споменули с тога што хоћемо овде о њој неколико речи да проговоримо.

а. Неки писци сматрају кривично право као један део приватног права, па, према томе, и, са гледишта међународних односа, као једну грану међународног приватног права. Foelix вели: „Међународно приватно право састоји се из правила која се тичу примене грађанских или *кривичних закона* једне државе у другој каквој држави“.¹⁾ А Baudry-Lacantinerie каже: „Међу законима који спадају у приватно право има их који се више него други тичу јавнога поретка и јавнога морала, као закон који забрањује брак између блиских сродника, закон који уређује очева и мужевљева права, *закони кривични*“.²⁾

б Други аутори³⁾ виде у кривичном праву у извесној мери и јавно и приватно право. У колико оно има да заштити интересе појединаца, оштећених у њиховом животу, части, имању кривичном радњом, у толико оно спада у круг приватног права. На против кад се има у виду то, да у репресији рђавих дела лежи интерес самога друштва, онда се кривично право приближује јавном. Због ове двојности у његовој природи и стављају ови аутори кривично право у нарочиту категорију, кад је реч о његовој примени у међународним односима, дајући јој назив: *међународно кривично право*.

в. Напоследку, многи писци сматрају да је кривичном праву главни, ако не и једини, задатак да репресијом кривичних дела обезбеди опстанак друштву. Па за то га и рачунају као јавно, а сукобе који поводом извршења каквог кажњивог дела могу наступити између разних држава решавају у међународном јавном праву.⁴⁾

1) Foelix, op. cit. t. I. p. 2.

2) Baudry Lacantinerie, op. cit. t. I. p. 3.

3) Demangeat (v. Foelix, op. cit. t. I. p. 2.); Weiss, op. cit. p. XXXV., XXXVI. (introduction).

4) L. Renault, L'introduction à l'étude de droit international p. 26.

Не улазећи у дискусију које је од ова два последња мишљења тачније, јер нам круг ове студије то не допушта, ми сматрамо само да се не може кривично право убрајати међу чиста приватна права, као што су трговачко и грађанско и да, према томе, сукоби кривичних закона не могу наћи места у једној студији међународног приватног права.

§. II.

Садржина међународног приватног права.

6. Једна целокупна студија међународног приватног права садржи ове предмете: народност, положај странаца и сукоб закона. Као четврти део узима се: надлежност и процедура.¹⁾

7. Ми смо казали да право којим се овде занимамо претпоставља увек сукоб између приватних права разних држава, т. ј. претпоставља овако питање: да ли ће се или не у једној држави применити закон неке стране државе. Таква се питања већином порађају, кад се дешавају спорови између грађана две разне државе; она, дакле, махом претпостављају присуство једног или више странаца у парници.

Због тога што међународно право решава сукобе међу приватним правима разних народа, изгледа да би сукоб закона био његов једини предмет. Али, као што смо мало час видели, ти се сукоби већином порађају у споровима између странаца и домородаца. А кад је тако, онда, за правилну расправу спора, мора се знати и *положај странаца у извесној држави*. Да дође до питања који ће се закон применити, треба да дође до расправе спора, а да до тога дође, треба да држава претходно странцу призна право на ту расправу. Ако држава одриче страном поданику право на које се он позива, ако је она ствар тако уредила да странац код ње то право не може уживати (задржавајући га једино домородцима), онда не може ни наступити сукоб међу законима, пошто се до спора и не долази. Тако, на пример да се породи конфликт међу законима, који регулишу права на непокретна добра, треба да држава пре свега дозволи странцу, да таква добра у њој имати може. Ако она забрањује страним поданицима да у њеним границама могу притежавати непокретна имања, не може ни наступити, у претпоставци овакој једног спора, случај сукоба између закона те државе и закона страних држава. Сукоб претпоставља спор, а овога овде нема.

8. Када правилно решење сукоба закона захтева познавање положаја странаца, онда ово

1) Weiss, op. cit. p. XXXVIII. (introduction).

изазива друго једно питање, питање о *народности*. И заиста, кад је реч о странцима, нужно је знати ко се има сматрати као страни поданик. У данашњем развоју међународних односа таква питања нису ретка, а тешкоће које она подстичу такође нису малобројне.

9. Као што смо видели, наука међународнога права, којој је почетак и главни предмет сукоб приватних права, добила је, благодарећи студијама: о положају страних држављана и о томе како се народност добија и губи, нарочитога полета. Данас су ова три предмета постала нераздвојна, и ко хоће да се са успехом посвети изучавању сукоба закона, мора претходно бити на чисто и са правилима о положају странаца и са начелима о народности, а то значи да познавање теорије сукоба закона тражи неизбежно и познавање осталих делова међународнога права.

§. III.

Услови за постојање сукоба законâ у међународном приватном праву.

I. 10. На првом месту, да може бити сукоба закона, мора постојати бар две независне земље. У осталом, довољно је да независност постоји у погледу унутрашње управе. На пример, Бугарска је у својим односима са Турском васална држава, па опет може наступити случај конфликта између бугарских и турских закона. То је с тога што је Бугарска, и ако зависна земља, слободна у својој унутрашњој администрацији: она сама прави себи законе и сама собом управља без мешања турских власти.

Кад би цео свет сачињавао једну политичку целину, онда, наравно, никада не би могло ни бити међународних сукоба у законима, пошто не би могло бити ни међународних односа. Сукоби интереса били би могући само између поданика једне и исте држане, а такви сукоби не дају места конфликтима закона, будући су у границама једне исте државе права регулисана на један исти начин.

11. Интернационални односи, данас тако многобројни, нису увек били развијени. Ако је тешко рећи да је кадгод у историји било моментата, да државе између себе нису имале никаквих односа можемо бар казати да су ти односи све ређи и ређи, што ближе идемо почетцима историје. Узрок је томе двојак. Прво, тај што је у ранија времена историје било много мање држава него данас. Они велики конгломерати народа који су познати у историји под именима Феничанске, Египатске, Асирске, Персиске, Грчке, Римске Државе, нису коезистирали, постојали у исто доба историјско, један

пored другoгa, већ су се ређали један за другим, тако да у датом моменту видимо, махом, само једну од тих великих држава. На другом месту, и ако је било, поред тих великих политичких организација, каквих мањих народа, ови су, већином, сматрани као варвари и са њима нису одржаване никакве везе.

Тек у доба Римске Државе налазимо ми, у римским законима и писцима, извесна правила која су одређивала положај странаца у Римској Држави. Тако странци који су имали *jus connubii* и *jus commercii* имали су, у погледу грађанских закона, иста права као и римски држављани. За остале странце важило је *jus gentium*, то јест, *jus quod omnes gentes peroeque custoditur*¹⁾. Што се, пак, тиче римских држављана, они су потпадали увек под римске законе, па и онда кад су бивали у страним земљама. Али, била би заблуда мислити, да се у време Римљана знало за међународно право. „Мисао о извесним начелима која треба да регулишу увек на једини исти начин колизију разних позитивних закона, био је непознат Римљанима.“²⁾ Народи са којима су Римљани долазили с времена на време у саобраћај, нису били, ни по својој моћи, ни по својој образованости, равни Римљанима. Њиховим законима нису ови давали у главном важности, а то је сметало усвојењу нарочитих правила за решавање сукоба између римских и варварских закона, већ је положај странаца у Римској Царевини био регулисан унутрашњим римским законима.

Много доцније после пропасти Римске Државе, када се је образовало више засебних политичких јединица, које су се, мање више, сматрале равне једна другој, могли су наступити прави међународни односи и могла је бити изазвана потреба да се поставе правила која ће тим односима управљати.

II. 12. На другом месту нужно је, за постојање сукоба закона, да државе које имају међу собом односа решавају једна иста правна питања на разне начине; другим речима, нужно је да њихови закони буду разноврсни. Јер, кад би у свима државама спорови између грађана били регулисани једним истим законима, сукоба о којима ми овде говоримо не би могло бити.

Многобројни су узроци који изазивају разноликост у законима. Географски положај земље, темперамент народа, његове традиције, све то чини да разна законодавства исте случајеве на

¹⁾ Institutes de Justinien, § 1 De jure naturali, gentium et civili (I 2).

²⁾ Savigny, Traité de droit romain, t. VIII.

свој особит начин регулишу. Тако на пример у Француској кћи има на наслеђе родитељско исто право као и син,¹⁾ док по нашем грађанском закону брат искључује сестру из наслеђа.²⁾

13. Из овога изилази, да је сукоб закона, у смислу у коме га ми овде узимамо, у принципу немогућ у границама једне исте државе. За поданике једне исте земље важе исти закони. Судови, на пример, на источном крају Србије решавају сличне спорове по истим законима као и судови на јужном крају. Ко има право у Неготину има и у Враћи, и обрнуто.

На територији исте државе могући су сукоби закона друге врсте. Ти се сукоби тичу времена у коме ће извршан закон имати дејства. Овде се претпоставља да је неки ранији закон новим замењен. Код овога сукоба имамо један закон који је укинут, док у међународним сукобима закони у конфликту сви су у важности. По принципу, да закони немају повратне силе (принцип кога, у државама у којима он није уставан, може законодавац прекорачити,³⁾ нови закон важи само за у будуће, а стари једино до тренутка док га нови заменио није. „Правило ово изгледа веома просто, а међу тим је примена његова извор озбиљних тешкоћа.“⁴⁾ Те тешкоће, то су они сукоби закона који могу искренути у једној и истој држави. Али, као што рекосмо, сукоби, у оном смислу у коме се они узимају са гледишта интернационалних односа, не постоје, у принципу, у границама исте државе.

Овако није увек било. Државе нису у свима временима историје имале јединство у законима. Да наведемо, као пример, Француску. Пре револуције, у Француској свака провинција имала је особене законе назване *coutumes* (обичајни закони). У неким провинцијама место *coutumes* важали су римски закони. Данас у Француској нема више те разноврсности. Каквим се законима покорава онај из Марсеља, таквим и онај из Бреста.

14. Али, ипак, има и у нашем времену држава, код којих се приватно право разликује према областима и у чијим границама су могући сукоби закона, слични онима из међуна-

роднога права. Наравно, и ако ти сукоби имају исти карактер као и они у интернационалним односима, (за разлику од конфликта закона по времену) они опет зато немогу се расправљати по међународном приватном праву, већ по праву државе у којој се јављају. Велика Британија, Шкотска и више колонија енглеских имају различне законе. Пољска и Финланија, и ако апсорбоване у Руско Царство, нису престале да се управљају по својим народним законима. У Шпанији, више провинција, Каталонија, Арагон, Навара, и данас имају своје специјалне грађанске законе, који се разликују више или мање од општега закона Краљевине, кастиљонског. Немачка, ма да нагло напредује у своје јединству у законима у коме су циљу израђени за све државе Царства један исти законик трговачки, законик о грађанском судском поступку и још неки општи закони, има опет скоро толико разних закона, колико засебних суверенстава. Аустриски грађански законик не важи, у свима својим партијама, за Хрватску, Угарску, Славонију, Трансилванију.¹⁾

Па и код оних држава које, као што је, на пример, Србија, имају јединство у законима, може наступити случај да се слични спорови расправе на разне начине. Мислимо на оне одредбе законске које дозвољавају, под извесним условима, примену *обичаја* у решењу спорова.²⁾ Како обичаји ти нису увек једнаки у свима крајевима једне државе, и како парница може постојати између лица разних крајева, то онда није искључена могућност једнога сукоба обичаја, сличног сукобу закона. Такви сукоби ретки су, и разуме се да њихова расправа не спада у обим међународног права, које претпоставља сукоб страних закона.

III. 15. И на послетку, сукоб закона условљен је том околношћу, да разни народи одржавају везу међу собом, да, у својој држави, странцима признају извесна права, и то на основу њихових закона. Ако овога нема, бадава ће бити испуњена оба прва услова: сукоб закона никада не би био могућ. Овај услов, као што смо напред видели, није увек постојао. У ранија времена историје, државе су сматрале,

1) C. civil français, art. 74b.

2) Грађ. Зак. §. 396.

3) В. Устав Краљевине Србије, који не говори о овом принципу значи да он не спада у наше уставне принципе и према томе обична скупштина могла би решити да ће извршан закон имати повратне силе).

4) Baudry Lacantinerie. Droit civil t. I. p. 27.

1) Weiss, op. cit. p. XV. и XVI. (introduction). Пример Немачке и Аустро-Угарске није чист, јер те државе немају оно јединство које има на пример Француска. У Немачкој има више засебних држава, у многим обзирима независних једна од друге, тако да се за сукобе међу њиховим законима не може, са тачношћу, казати, да су то сукоби закона једне и исте државе. Ово важи и за Аустро-Угарску које су међу собом везане личном унијом. Изузевши извесне заједничке ствари, то су два оделита суверенства.

2) Грађ. Зак. §. 699.

већином, као варваре све оне који су живели ван граница њихних. Сматрале су за понижење имати односа са њима а ако је то изузетно и бивало, те односе регулисавали су они својим законима, не водећи рачуна о варварским. Појава Хришћанства, које је проповедало братство и једнакост међу људима, подстакло је народе да дођу у тешњи саобраћај. Црква, са својом грандиозном замишљу о верском јединству, играла је важну улогу у развићу интернационалних односа.¹⁾

Данас не може бити, разуме се, речи о томе да ли народи између себе имају саобраћаја. Међународни односи су у наше доба и свакодневни и сваковрсни. Наравно, да ту сад има извесних нианса. Неке су државе у тешњим везама међу собом него друге, а то даје повода, да питања из међународнога права код њих буду чешћа и разноврснија. Веза, на пример, између Србије и Аустро-Угарске јача је него веза између Србије и Енглеске. Последница је тога та, да су случаји колизије између наших и аустро угарских закона многобројнији него између закона наших и енглеских. Кинеска царевина, до најновијега времена, избегавала је саобраћај са страним земљама, што је чинило да је међународно право било ретке примене између Кине и осталих држава. „Тек после рата 1860. године (између Кине с једне и Француске и Енглеске с друге стране), могло се је ићи у унутрашњост Кине и сазнати у коме се стању налази њена образованост“.²⁾ Сукоби закона ређи су још и онда, када образоване земље имају односа са земљама чија им управа и закони не уливају поверења, као што је случај са Турском. У Турској, поданици извесних европских држава потпадају под законе своје земље и јурисдикцију својих консула. Појамно је, да су ређи процеси у којима може бити питање о томе, који ће се закон применити, турски или закон једне од тих држава. Најзад да напоменемо да има момената када између два народа односи, дотле врло разгранати, ослабе. Тако је, на пример, у време прекида дипломатских односа и ратнога стања. Разуме се, да ће у тим приликама наша наука наћи мање примене.

(Наставиће се)

О НОВОМ ТРГОВИНСКОМ ЗАКОНИКУ

ЗА
НЕМАЧКУ ЦАРЕВИНУ

ВИШЕ
Др. Д. АЛКАЛАЈ.

I.

Недавно усвојеном грађанском законнику за немачку царевину следовао је у брзо и трговински законик за немачку царевину од године 1897. који ће по систематском обрађивању, једрој садржини и савременим начелима заузети једно од најугледнијих места међу новијим кодификацијама.

Па пошто се и нама ревизија нашег непотпуног и сувише несавременог трговинског законика императивно налаже, и пошто и сама управа правозаступничког удружења намерава да предузме све што је потребно, да ову ревизију ускори, то држим, да неће бити излишно, ако се изближе упознамо са овим новим немачким трговинским закоником од 1897. год. који ће ступити у важност заједно са грађанским закоником, дакле 1. Јануара 1898. год.

Законодавне фазе, које је овај нови трговински законик прошао, следеће су:

8. Фебруара 1897. год. поднесен је немачком царевинском већу пројект трговинског закона. Прво читање овога пројекта трајало је 8., 9. и 10. Фебруара, а за тим је одлуком царевинског већа од 10. Фебруара састављена комисија од 21 посланика ради проучавања овог законског пројекта. Ова је комисија проучила пројект у првом читању у 10 седница, а у другом читању у 6 седница и поднела је 1. Априла 1897. год. свој извештај царевинском већу. За тим је 5. Априла почело у царевинском већу друго читање овог законског пројекта, како га је комисија предложила, и трајало је два дана, а 7. Априла усвојен је цео закон у целини — en bloc — у трећем читању. Закон је за тим промулгиран на дан 10. Маја 1897. у службеном листу бр. 23.

Ове детаљне примедбе држао сам за нужно да споменем како би се видело, да се и у таквим напредним културним државама, као што је Немачка, стручни закони, који захтевају нарочито стручну спрему код њихових творца, обрађују и спремају више код комисија него ли у пленуму парламента; а код нас?

Потребу кодифицирања трговачког права у немачкој царевини није изазвала каква не-

¹⁾ Weiss, op. cit. p. XIII (introduction).

²⁾ Maréchal, Histoire contemporaine de 1789. à nos jours, t. I. p. 515.

уређеност или застарелост у трг. праву, већ једино појава новог грађанског законика за немачку царевину.

Трговински законик од године 1871., који је овим новим замењен, одговарао је потпуно савременој науци, био је омиљен у Немачкој, служио је за пример многим новијим трговинским законима, а важио је и у Аустрији. Известилац у немачком царевинском већу изразио се о њему овако:

„Овде је говор о ревизији једног законика, који важи у целој нашој отаџбини, једног законика од посве савременог кова, који је цењен у домовини, а уважен и ван граница немачке царевине; једног дела од несумњиво великог стварног и формалног савршенства“.

Појава грађанског законика за немачку царевину изазвала је ревизију садашњег трговинског законика са тих разлога, што он не садржава у себи само одредбе, које се односе на чисто трговинско право, већ и многе одредбе, које прелазе границе трговинског права, а спадају у област грађанског права. У своје време ово је учињено намерно стога, да би се у оно време, кад је у Немачкој грађанско право било распарчано, створило у што већем обиму једно право, које ће важити у целој немачкој царевини, па се кодифицирало и оно право, што стоји ма у којој вези са трговачким правом.

Пошто је сада изгласан и грађански законик за немачку царевину, и пошто су у њ ушле све оне одредбе, којима је с правом место у грађанском законнику, а које се привремено налажаху у трговинском законнику, то је сад требало све те излишне одредбе уклонити из трговинског законика. Најглавније од тих одредаба јесу оне, које се односе на трговачке послове и на закључивање и испуњавање уговора.

Поред тога у дугом низу година, од кад важи трговински законик, многи су се правни појмови развијали у народу и они су нашли места у новом грађанском законнику, па има међу тим одредбама многих, које се косе са одредбама трговинског законика, и за то је требало довести у склад трговински закон са грађанским закоником.

Па пошто се са тих разлога приступило ревизији трговинског законика, онда, наравна ствар, да се хтело унети у њ све оне поправке и допуне, које су се показале као потребне према искуству стеченом за време 30-годишњег важења овог закона.

Тако су унесени нови одељци „о трговачким агентима“, „о сместитима“, „о приватним сензалима“ итд.

II.

Нови немачки трговински законик дели се у 4 књиге. Прва књига „Трговински ред (особље)“ — *der Handelstand* — сачињава тако звано лично трговинско право и садржава следећих 8 одељака: 1., о трговцима §. 1.—7.; 2., о регистру §. 8.—16.; 3., о фирми §. 17.—37.; 4., о књигама §. 38.—47.; 5., о прокури и пуномоћству §. 48.—58.; 6., о тргов. помоћницима и шегртима §. 59.—83.; 7., о агентима §. 84.—92.; и 8., о тргов. сензалима §. 93.—104.

Друга књига под насловом „Тргов. друштва и тајно друштво“ (*ортаклук*) садржава следећих 5 одељака:

I. Јавни ортаклук:

1, установљење ортаклука, §. 105.—108; 2. правни одношаји ортака међу собом, §. 109.—122.; 3., правни одношаји ортака према трећима, §. 123.—130.; 4., престанак ортаклука и иступање ортака, §. 131.—144.; 5., ликвидација ортаклука, §. 145.—158. и 6, застарелост, §. 159.—160.

II. Командитно друштво §. 161.—177.

III. Удеоничареко друштво.

1., опште одредбе, §. 178.—209.; 2., правни одношаји друштва и чланова (другара), §. 210. до 230.; 3., штатути и пословање, §. 231.—273; 4., промена друштвеног уговора §. 274.—291.; 5, престанак и уништење друштва, §. 292.—311. и 6., кривичне одредбе §. 312.—319.

IV. Командитно друштво на удеонице §. 320.—334.

V. Тајно друштво (ортаклук) §. 335 —342.

Трећа књига под насловом „Трговачки послови“ обухвата следећих 7 одељака:

1., опште одредбе, §. 343.—372; 2., о куповини, §. 373.—382; 3, о комисијонском послу, §. 383.—406.; 4., о спедиционском послу, §. 407.—415; 5., о сместитима, §. 416.—424.; 6., о превозном послу (возиоци), §. 425.—452. и 7., о преносу добара и лица на железницама, §. 453.—473.

Четврта књига говори о трговини по мору, које за нас нема никакве важности.

Пошто смо дали један прегледан распоред целог штофа, да пређемо на разматрање појединих одсека.

III.

У првом одсеку I. књиге говори се, као што сам горе навео, „о трговцима“, т. ј. о томе, која се лица сматрају као трговци. Као што је познато са теориског гледишта ове су одредбе најважније у тргов. праву, јер се по правној

природи појма трговца, има и ценити, кад и у ком случају се има применити трговински, а кад грађански законик. Оне одређују границе оним лицима, која се имају подчинити тргов. праву. У овом су погледу у овом новом закону учињене замашне измене.

По садашњем закону као трговац сматра се онај, који по свом редовном занимању — *gewerbemässig* — врши послове означене у чл. 272. истог закона као и онај, који врши послове означене у чл. 271. истог закона. У том су члану побројани тако звани апсолутни или објективни трговачки послови, који се по себи сматрају као трговачки посао, без обзира да ли их врши трговац или нетрговац, и да ли их дотично лице врши један пут или редовно. Сам факт закључивања таквог једног посла подводи уговараче под трговачки законик. На тој истој основи налази се и наш тргов. законик, који у свом § 1. прописује, да се за трговце сматрају они, којима је трговање обично занимање, у свези са §. 17. устројства трговачког суда, у коме су побројани послови, које закон сматра за апсолутне трговачке и који послови одговарају оним пословима побројаним у наведеном §. 271. садашњег немачког тргов. законика. У новом пак немачком закону напуштено је овакво становиште, и законодавац је пошао са тога гледишта, да набрајање трговачких послова носи на себи знаке својевољности, као и свака друга казуистика, и да то махом не стоји у складу са практичним потребама обрта и погледима трговачког света. Прави разлог трговинско-правним прописима већим делом не лежи толико у некој особитој појединих пословних операција, од којих је тргов. пословање састављено, колико у *начину* тога пословања, нарочито у томе, што има многобројно послова, који изискују, да се брзо и са сигурношћу посвршавају и који у интересу свију учесника изазивају потребу, да трговински одношаји самог предузимача буду познати и прегледни. С тога нови немачки тргов. закон није хтео бити више закон за трговинске послове — *Handelsgeschäfte* — већ закон за трговинско делање — *Handelsgewerbe* — и његове предузимаче, а то су трговци. У томе лежи несумњиво једно ограничење досадашње правне области тргов. закона, које је од великог практичног значаја. По садашњем трговинском закону људи, који су предузимачи који од послова означених у наведеном §. 171., подпадали су под трговачко право, и ако немају никакве свезе са трговином; то по новом закону не може више бити.

Али пошто је нови закон пошао са гледишта појма трговца а не трговачких послова,

то се увидело, да појам трговца, као што се по данашњем постојећем праву схваћа, није употребљив за ново право. Он је сувише скупчен, застарео и не подудара се са погледима практичног живота.

Тако по садашњем праву ималац једног великог хотела, који потребује и књиговодство и персонал више но ма која трговачка радња, не сматра се као трговац, а један бакалин, који не чини можда ни стотинити део обрта колико онај, сматра се као трговац и мора сносити све оне терете који су наметнути једном трговцу; даље по садашњем закону индустријска предузећа, која прерађују сопствену сировину, не подпадају под трговински закон. Тако не сматра се као трговински посао фабрикација порцелана, кад фабрикант добија глину са свог сопственог земљишта. То исто важи и за циглане, које су вођене у великом обиму и на трговачки начин, кад њин сопственик земљу не набавља од других лица већ са свога земљишта —

Исти је случај и са имаоцима пивара. Ако пивар употребљава мељ са својих поља, онда се он не сматра као трговац, ма имао и највећу пивару, а на против пивар један, који купује мељ од других, сматра се као трговац, ма имао он и најнезнатнију пивару.

Да би се све те необичности и недоследности уклониле, нов немачки трговински законик разликује две врсте трговаца. Прво сматра као трговце све оне, који воде такве послове, који се само на трговачки начин водити могу, као банкарске послове, фабрикације у велико, комисијонске послове и подобно. Ко овакве послове води, сматра се по новом немачком тргов. закону као трговац и подпада под трговачко право, и ако није протоколирао своју фирму као трговачку. Но поред тога закон сматра за трговце и оне, — и у томе се нови законик разликује од досадашњег — који воде такве послове, који по себи, по садржини и природи својој, не морају бити трговачке природе, али који се сматрају као трговачки с обзиром на начин и обим у коме се воде. Но пошто се обим, у коме се радња води, не може у сваком случају тачно сазнати, да би се могло знати да ли ће се та радња сматрати као трговачка или не, то закон прописује, да лица која воде такве радње, морају протоколисати своје фирме, па да тиме задобију особину трговца

У смислу горњих начела законик прописује у свом чл. 1. следеће:

Трговац је у смислу овога законика онај, који се бави трговинским пословањем.

Као трговинско пословање сматра се сваки привредни посао, који обухвата какав од следећих послова:

1. Набављање и отуђивање (продаја) покретних ствари (спапа) или хартија од вредности, без разлике, да ли се ствари отуђују непромењене или после каква обрађивања или прерађивања;
2. Примање ствари на обрађивања и прерађивања за друге, у колико ово пословање превазилази обим заната;
3. Примање осигурања уз премије;
4. Банкарске и мењачке послове;
5. Примање преноса добара или лица на мору, послови возилаца или установа намењених за превоз људи по суву и рекама, као и послови предузимача возидбе шлеповима;
6. Послове комисијонера, шпедитера и имаџа сместишта;
7. Послове трговачких агената или тргов. сензала;
8. Послове издавања књига као и остале послове књижарске и вештачке трговине;
9. Послове штампарија у колико њихово пословање превазилази обим заната.

§. 1.

Кaufmann im Sinne dieses Gesetzbuchs ist, wer ein Handelsgewerbe betreibt.

Als Handelsgewerbe gilt jeder Gewerbebetrieb, der eine der nachstehend bezeichneten Arten von Geschäften zum Gegenstande hat:

1. Die Anschaffung und Weiterveräußerung von beweglichen Sachen (Waaren) oder Werthpapieren, ohne Unterschied, ob die Waaren unverändert oder nach einer Bearbeitung oder Verarbeitung weiter veräußert werden;
2. Die Uebnahme der Bearbeitung oder Verarbeitung von Waaren für Andere, sofern der Betrieb über den Umfang des Handwerks hinausgeht;
3. Die Uebnahme von Versicherungen gegen Prämie;
4. Die Bankier-und Geldwechslergeschäfte;
5. Die Uebnahme der Beförderung von Gütern oder Reisenden zur See, die Geschäfte der Frachtführer oder der zur Beförderung von Personen zu Lande oder auf Binnengewässern bestimmten Anstalten sowie die Geschäfte der Schlepsschiffahrtsunternehmer;
6. Die Geschäfte der Kommissionäre, der Spediteure oder der Lagerhalter;
7. Die Geschäfte der Handlungsagenten oder der Handelsmäkler;

8. Die Verlagsgeschäfte sowie die sonstigen Geschäfte des Buch-oder Kunsthandels;

9. Die Geschäfte der Druckereien, sofern ihr Betrieb über den Umfang des Handwerks hinausgeht.

Даље у свом §. 2. закон прописује:

Привредно предузеће, које по начину и обиму своје изискује једно пословање уређено на трговачки начин, важи и ако нису испуњене претпоставке §. 1. тач 2. као трговачко пословање у смислу овог тргов. законика, ако је фирма предузимача уписана у трговачки регистар. Предузимач је дужан, да изврши упис по прописима важећим за упис трговачких фирми. —

§. 2.

Ein gewerbliches Unternehmen, das nach Art und Umfang einen in kaufmännischer Weise eingerichteten Geschäftsbetrieb erfordert, gilt, auch wenn die Voraussetzungen des §. 1. Abs. 2. nicht vorliegen, als Handelsgewerbe im Sinne dieses Gesetzbuches, sofern die Firma des Unternehmers in das Handelsregister eingetragen worden ist. Der Unternehmer ist verpflichtet, die Eintragung nach den für die Eintragung kaufmännischer Firmen geltenden Vorschriften herbeizuführen.

По §-у 3. прописи §§. 1. и 2. не односе се на послове пољопривреде и шумарства.

По §-у 4. прописи о фирмама, трговачким књигама и прокури не примењују се на занатлије, као и на лица, чији привредни посао спада у обим ситничара — Kleingewerbe. —

Поједине земаљске владе овлашћене су, да пропису правила, по којима ће се одредити границе ситничарској трговини, и то или на основу пореза припадајућег према обиму радње или, у недостатку наплаћивања порезе, према другим неким знацима.

У нашем трговачком праву не чини се никаква разлика између трговца и т. зв. ситничара, и ово је врло велика празнина која повлачи за собом и строге а и неправедне последице.

Тако се н. пр. тражи од ситничара, који можда нема ни 300 динара свега капитала, да плати 100 динара за протоколисање фирме, и да води књиге исто онако, као што то закон тражи од једног гросисте.

(Наставиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

XII.

Уступитељ интабулисане тражбине не одговара пријемнику за недостатак измирења тражбине од главног дужника.*(Одлука опште седнице Касационог Суда).*

Стеван дуговао је по интабулисанеј облигацији Обраду 2000 динара са 12% интереса. Обрад уступи ово примање Гаврилу онда, када је већ решење осудно, донето по тужби уступитеља Обрада, било на извршењу код полиц. власти. Заложено имање Стеваново прода се и из продајне цене Гаврило се не наплати за целу тражбину, но му овај остане дужан још 1280 динара, па се зато Гаврило обрати тужбом против Обрада и затражи овај мањак, заснивајући своју тражбу на пропису §. 870. грађ. зак.

Први суд одбије тужиоца од тражења налазећи, да је дуг главног дужника био интабулисан, а тужилац се могао из књига судских уверити каква је залога и је ли довољна за измирење уступљене му тражбине од стране туженога, у толико пре, што му је тужени уступко ово примање онда када је оно већ било на извршењу код полицијске власти, те према §. 871. грађ. зак. уступитељ не може бити одговоран за овај мањак тужиоцу.

Ову пресуду одобри Апелациони Суд пресудом од 12. Августа 1897. Бр. 2114.

По жалби тужиоца Касациони Суд примедбама свога П. одељења од 19. Септембра 1897. Бр. 6132. поништи горњу пресуду Апелационог Суда налазећи, да је по §. 870. грађ. зак. сваки уступитељ у опште одговоран пријемнику за наплату, ако се овај у потраживању од главног дужника не би могао наплатити.

Апелациони Суд није могао тужиоца од његовог потраживања према туженоме као уступилоцу спорног дуга одбити, јер је тужилац при уступљењу знао, колика му је уступљена залога у овом интабулисаном примању, а том разлогу по §. 871. ист. зак. могло би бити места само у оном случају, када би се пријемник при уступљењу изјаснио, да му је уступљена залога довољна; а како тога нема, а поднесеним уверењем полиц. власти утврђује се, да се тужилац у своме потраживању од главног дужника није могао наплатити, то је Апелациони Суд погрешно, што је тужиоца од овога тражења према туженом уступилоцу одбио.

Апелациони Суд не усвоји ове примедбе одељења Касационог Суда, но даде ове противразлоге:

Апелациони Суд држи да горње примедбе не могу опетати из разлога тога, што у овоме случају, кад је дуг интабулисан, тужени као уступитељ према

§. 871. грађ. зак. не може одговарати тужиоцу, пошто је тужилац из јавних књига, у којима је дуг заложним добрима обезбеђен био, могао дознати, како му је могуће намирити се. Јер тужилац није тражио од туженога нарочите гаранције, нити је уговорено, да му тужени — као уступитељ — одговара у случају неисплате уступљеног дуга, из чега се има извести, да је постојећу гаранцију сматрао за довољну.

Касациони Суд у својој општој седници од 20. Октобра 1897. Бр. 7056. нађе, да стоје противразлози Апелационог Суда, и за то му оснажи пресуду под Бр. 2114.

Саопштио
Драгић Павловић.

**УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ.***(Рада управног одбора у месецу Новембру 1897).*

Комисија за израду правила о пензионем фонду правозаступничком имала је у току овог месеца два састанка, али још није свршила свој посао.

Комисија за израду нацрта закона о правозаступницима није се могла састати. Чланови те комисије споразумели су се, да сврше тај посао у току месеца Децембра.

Пошто је повереник друштвени у Прокупљу г. Ивко Ивковић, премештен за председника првостеп. емердеревског суда, то му је управни одбор изјавио своју захвалност, а место њега изабрао је г. Настаса Антонијевића, председника првостеп. прокупачког суда за новог повереника за Прокупље и округ. Том приликом изјављена је протоколарна захвалност г. Раки Филиповићу адв. из Крагујевца и друштвеном поверенику, који је својим ванредним заузимањем постигао те се уписало 47 чланова и претплатника на „Бранич“ у Крагујевцу.

За повереника друштвеног за Далмацију изабран је г. Д-р. Алекса Љ. Митровић уредник Српског Гласа у Задру и умољен је, да поради на ширењу нашег органа у крајевини далматинској. Овоме избору одазвао се г. Д-р. Митровић са великом готовошћу, прихватио жељу одборску и обећао сурадништво на листу.

У току овога месеца одбор је остварио две јавне дискусије (9. и 23. Новембра) о темама, које су у позивима објављене биле. Обе конференције биле су добре посећене, а на идућој конференцији донеће се одлуко о истакнутим питањима.

По жељи многих чланова и претплатника друштвених из унутрашњости решено је, да „Бранич“ од Нове Године излази у другом формату, на осмини, као што је и пређе излазио, два пут месечно 1. и 15. сваког месеца, сваки број по два штампана табака, а по досадашњој цени.

Напослетку одбор је донео неке одлуке, које се односе на правилнији рад код судова и на олакшице заступања правозаступника код судова.

ВЛАСНИК
Удружење јавних правозаступника
У СРБИЈИ

УРЕДНИК
Милан Ст. Марковић
ПРАВОЗАСТУПНИК.

WWW.UNLIB.RS

У
Н
И
В
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

УРЕДНИШТВО „БРАНИЧА“

прима за сада у замену ове листове и часописе, чија су се уредништва одазвала његовом позиву :

1. Београдске Новине
2. Браник (Нови Сад)
3. Бранково Коло (Карловци)
4. Будућност (Вршац)
5. Глас Црногорца (Цетиње)
6. Дело
7. Дневни Лист
8. Застава (Нови Сад)
9. Либерал (Шабац)
10. Маћедонија
11. Мали Журнал
12. Мјесећник (Загреб)
13. Нада (Сарајево)
14. Наше Доба (Нови Сад)
15. Одјек
16. Поглед
17. Полицијски Гласник
18. Потпора (Крагујевац)
19. Ратник
20. Србобран (Загреб)
21. Службени војни лист
22. Српска Застава
23. Српске Новине
24. Српски Вјесник (Мостар)
25. Српски Глас (Задар)
26. Трговински Гласник
27. Тежак
28. Ускок
29. Учитељ.

ПОВЕРЕНИЦИ

Удружења јавних правозаступника

У СРБИЈИ

- Алексинац : Јован Несторовић
- Ваљево : Марко Ђуричић
- Врања : Драгом. Савић
- Г. Милановац : Коста Борисављевић
- Зајечар : Лазар Ивковић
- Јагодина : Драгутин Пећић
- Књажевац : Сима Ђулапаровић
- Крагујевац : Рака Филиповић
- Крушевац : Богдан Златић
- Лесковац : Коста Протић
- Лозница : Влад. Илић
- Неготин : Илија Мојсиловић
- Ниш : Ђорђе Живковић
- Пирот : Живан Ивковић
- Пожаревац : Стева Максимовић
- Прокупље : Настас Антонијевић
- Смедерево : Марко Лазић
- Ужице : Страхиња Поповић
- Шабац : Драг. Петровић
- Чачак : Алекса Радуловић
- Ђуприја : Жив. Пандуровић

ВАН СРБИЈЕ :

- Задар : Др. Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ повереник за Далмацију.